

Tõnu Tannberg on uuritud materjale põhjalikult analüüsinud ja koostanud päris seiklusliku loo nädalalehe sulgemisega seondunust. Lugeja ette ilmuvad huvitavad ja tähtsad ajaloolised figuurid, kindralid, ministrid, professorid ja pastoriid, kellest igaüks omamoodi on jätnud jälje meie ajalukku. See uurimus viitab veel kord vajadusele põhjalikult käsitleda baltisakslaste teemat Vene impeeriumi ja meie endi ajaloos. Ka mainitud uurimuses on selles osas veel vajakajäämisi. Silmapaistvast reformipoliitikust G. A. v. Rosenkampffist rääkides pidanuks tähele panema ka professor Boris Meissneri 1996. aastal ilmunud artiklit baltisaksa reformaatorite kohta XVIII saj lõpu – XIX saj alguse Venemaal.

Nauditav on lugeda T. Tannbergi artiklis "*Lisandusi "Tarto maa rahwa Näddali-Lehe" sulgemisloole*" (lk 76-132) diskussiooni pr Malle Saluperega, kes lehenumbrite avastamise fakti ennatlikult ekspluateerides oma väärsisukohtade ja -järeldestega rohkesti segadust on külvanud. Samas on tervitatav, et rivaal teadusepõllul on meeldival kombel haaratud käesoleva kogumiku koostamisse (dokumentide tõlkijana nagu ka Lea Leppik ja Tiiu Pirsko).

Kokkuvõttena võib öelda, et Tarto maa rahwa Näddali-Leht, selle ilmumine ja avastamine on andnud uurijatele võimaluse avara ajaloolise panoraami maalimiseks. Selles põimuvad sõda ja rahu ning tegelaskujudeks on lihtsad talumehed ning nende "leivavanemad" mõisnikud, kirikuõpetajad ja koolimehed, literaadid ja tsensorid, kindralid ja poliitikud ja muidugi ka meie ajaloos nii tähtis paar – keiser Aleksander I ja Tartu ülikooli rektor professor. G. F. Parrot.

Tõnu Tannberg on pannud kaante vahele tubli tüki väärtuslikku ajalugu.

Rein Helme

1998 – Lübecki õiguse aasta Tallinnas

Lähtumata küll ühestki konkreetsest tähtpäevast, ent silmas pidades Friedrich Georg von Bunge tööd läinud sajandi keskel, oleks koos Lübecki õiguse esmamainimise 750. aastapäevaga Tallinnas võinud tähistada ka pooleteise sajandi möödumist siinsete Lübecki õiguse ning üldse Tallinna õigusajaloo allikate teadusliku uurimise ja publitseerimise algusest. 1842. aastal esmalt Tallinna rae sündikuks, seejärel ka justitsbürgermeistriks valitud jurist ja ajaloolane, varasem Tartu Ülikooli provintsiaalõiguse professor Friedrich Georg von Bunge süvenes tollal üpris laokile jäetud Tallinna rearhiivi vanematesse dokumentidesse. Tänu Bunge publikatsioonile "Quellen des Revaler Stadtrechts" (I osa 1844, II osa 1847) said tuntuks vanimad Tallinnas säilinud Lübecki õiguse käsikirjalised koodeksid – 1257. aasta ladinakeelne ja 1282. aasta alamsaksakeelne. Väljaande II osas leidub muu hulgas sellegi üriku tekst, mida Bungest alates on üldiselt peetud Lübecki õiguse ajastu alguse tähiseks Tallinnas: 15. mail 1248 annab Taani kuningas Erik Adraraha siinsetele kodanikele "kõik õigused, mis on Lübecki kodanikel". Bunge algatatud ja toimetatud seeria "Archiv für die Geschichte Liv-, Esth- und Curlands" VI köites ilmus 1851. aastal ta enda poolt mõni aasta varem peetud ettekande tekst "Zur Feier des Gedächtnisses an die vor 600 Jahren geschehene Verleihung des Lübschen Rechts an Reval, am 15. Mai 1848" (600 aastat tagasi asetleidnud Tallinnale Lübecki õiguse andmise tähistamiseks 15. mail 1848). Pealkirja all sulgudes olev märkus annab teada, et 15. mail 1848 eraldi pidulikku sündmusi ei toimunud, ettekande peeti aga Eestimaa Kirjanduse Ühingu avalikul koosolekul 24. juunil 1848.

Kui sada viiskümmend aastat tagasi, mil Lübecki õiguse normid olid veel Tallinna elukorralduse aluseks, piirduti siin vaid akadeemilise ettekandekoosolekuga, siis 1998. aastal saatsid märksõnad "Lübecki õigus Tallinnas" kümneid erineva mahu, kaalu ning suunitlusega üritusi, esinemisi ja trükiseid. Linn tähistas möödunud aastat juubeliaastana. Programm koondnimetusega "750 aastat Lübecki õiguse esmamainimisest Tallinnas" sisaldas nii ametlik-esinduslikke ja meelelahutuslikke kui ka rahvaalgatuslikke ja akadeemilisi elemente. Selles raamis täitis Tallinna Linnaarhiiv – 1883. aastal nimelt rearhiivi korraldamiseks, säilitamiseks ja uurimiseks loodud asutus – samuti mitut laadi ülesandeid.

Juubeliaasta pikim, kuus kuud kestnud sündmus, millest lõppkokkuvõttes sai osa ka kõige enam inimesi – ligikaudsete arvestuste kohaselt kuni 50 000 külastajat – oli Linnaarhiivi ja Linnamuseumi rariteete tutvustav näitus "Kindel linn". Ekspositsiooni panid kokku magister Juhan Kreem Linnaarhiivist ja Aino Lepp Linnamuseumist. Näituse avamine raekoja keldris toimus 15. mail, Erik Adrarahe üriku aastapäeval. Samal hommikul pidas linnavalitsus raesaalis piduliku istungi, mille juhatasid sisse linnapea päevakohane kõne ja Linnaarhiivi juhataja lühiinformatsioon "Lübecki õigus Tallinnas". Linnaarhiiv pani muu hulgas välja 1347. aastast pärineva transsumti, milles on ka 1248. aasta üriku tekst (originaal pole säilinud; ka Bunge publikatsioon lähtub nimetatud ärakirjast), kõik viis Tallinnas säilinud Lübecki õiguse käsikirja, valiku maahärradelt linna privileegide kinnituseks antud ürikuid, näiteid nn linnaraamatutest jm. Vahemärkusena olgu lisatud, et veel 1997. aasta lõpul üllitas arhiiv 16 värvilisest postkaardist koosneva komplekti "Laekast välja". Valik hõlmab näituselgi väljas olnud arhiivaale. Linnamuseumi varadest oli suurima haruldusena eksponeeritud üks seitsmest raesaali gobeläänist ning muud hinnalist raele ja gildidele kuulunud vara.

Eesti juristide ja ajaloolaste panus Tallinnas ja mujal Eesti alal sajandeid kehtinud õigusnormide ja õiguskorra uurimisse on vaatamata rikkalikule materjalile Tallinna ja Tartu arhiivides olnud suhteliselt napp. Vanema õigusajaloo allikatega tegelevaid eriasjatundjaid ei näi meil praegu olevatki. Nii jäi Lübecki õiguse sisu ja tähenduse tutvustamine, nagu ka selle õiguse Linnaarhiivis asuvate kirjalike mälestiste (taas-)teadvustamine, Linnaarhiivi tööks.

Magister Tiina Kala koostatud brošüür "Lübecki õigus ja Tallinn", mis ilmus 1998. aasta veebruaris eraldi eesti, vene ja inglise keeles, annab üldise ülevaate Lübecki õiguse tekkest, levikust ja sisust ning selgitab Lübecki õiguse käibeletulekut Tallinnas ja Tallinna kui linna funktsioneerimist selle õiguse alusel. Raamatu lõpus on kõigi viie Tallinna koodeksi lühikirjeldused.

Lübecki õiguse aastast jääb ilmselt püsivaima määrgina 1282. aasta koodeksi uusväljaanne. Sellegi valmistas ette Tiina Kala. Tema tehtud on nii nüüdisaegsetele editsioonireeglitele vastav teksti transkriptsioon kui ka täielik eestikeelne tõlge koos kommentaaridega ning kaheosaline sissejuhatus ("Keskaegne Tallinn ja tema õigus" ning "Lübecki õiguse Tallinna koodeks 1282"). Pärast aastate eest ilmunud "Henriku Liivimaa kroonikat" on tegemist esimese ulatusliku keskaegse allika publikatsiooniga

Eestis. Tõlge teeb keskaegse õigusnormide kogu esmakordselt kättesaadavaks igale huvilisele eestlasele. 1282. aasta koodeks ilmus maikuus brošüürina ja detsembris kõvakaanelise raamatuna, mis sisaldab lisaks eelmainitud osadele ka koodeksi täieliku värvitrukis faksiimile. Kõvakaanelise variandi väärtust esindustrukisena tõstab soliidne kujundus (kunstnik Jüri Kaarma) ja korralik trükitehniline teostus (Tallinna Raamatutrukikoda). Sissejuhatus on mõlemas trükis paralleelselt eesti- ja saksakeelne.

Lübecki õiguse aasta keskne akadeemiline üritus Tallinnas oli 10.-12. septembrini toimunud rahvusvaheline sümposium "Linn Kirde-Euroopas. Kultuurisidemed Lübecki õiguse käibeletulekust valgustusajastuni". Rahvusvaheline polnud mitte ainult osavõtjaskond – esindatud olid Eesti, Saksamaa, Soome, Rootsi, Läti, Venemaa ja Norra –, vaid ka korraldajate ring. Sümposiumi valmistasid ette Tallinna Linnaarhiiv, Eesti Kunstimuseum, Tallinna Saksa Kultuuriinstituut, Saksa Kultuuri Edendamise Fond (Helsingi) ja Läänemere Akadeemia (Lübeck-Travemünde). Juba sümposiumi pealkiri laseb aimata käsitletud teemade ringi. Suur osa Läänemere piirkonna linnu, teiste hulgas Tallinn, kuulus sajandeid saksa kultuuri mõju sfääri. Sellest tulenevad arvukad seosed ja kokkupuutepunktid regiooni linnade ajaloo. Need ei piirdunud Hansa Liidu hiilgeajaga, mil Saksa aladelt levisid itta ja põhja Lübecki linnaõigus ning gooti stiil ehituskunstis. Kultuuriline side Kesk-Euroopaga püsis ka hilisematel sajanditel, sõltumata riigipiiride ja võimusuhte muutumisest. Sümposiumil käsitleti linnade ajalugu keskajast kuni 19. sajandini valdavalt kultuuriajaloolisest aspektist. Kunstiajaloolased töötasid eraldi sektioonis, vaagides Lübecki kunsti mõju Läänemere piirkonnas 15. kuni 18. sajandini. Sümposiumi vääriks kindlasti omaette pikemat ülevaadet. Et aga ettekanded (neid peeti kokku 31) ilmuvad Saksa Kultuuri Edendamise Fondi väljaandel omaette kogumikuna, loobutagu siin esinejate loetlemisest ja nende poolt esitatud põgusastki refereerimisest.

Eelnevast võib jääda ekslik mulje, nagu oleksid peaaegu kõik asjad, mis 1998. aastal Tallinnas seoses Lübecki õiguse ja linna ajaloo uurimise, tutvustamise ja avaldamisega korda saadeti, ühel või teisel moel lähtunud Linnaarhiivist. Siinsed lühimärkused ei pretendeeri aastaaruande täielikkusele. Nii Tallinna linna poolt kinnitatud ja rahastatud suurprojekti raames kui ka väljaspool seda toimus ja ilmus veel mõndagi huvitavat ja kasulikku. Oli esinduslikke rakendusliku suunitlusega konverentse ja seminare. Raekoja näitusele lisandusid juubelist ajendatud erinäitused

Linnamuuseumis, Ajaloomuuseumis ja Meremuuseumis. Professor Raimo Pullat andis välja aasta- raamatu "Vana Tallinn" VIII (XII) numbri ja eraldi raamatuna enda koostatud ingliskeelse Tallinna lühiajaloo "All Roads Lead to Tallinn. History of Old Tallinn". Need mõlemad on pühendatud Lübecki õiguse 750. aastapäevale Tallinnas.

Alanud 1999. aastal leiab Tallinnas mitmel viisil äramärkimist Mustpeade Vennaskonna 600. juubel. Siis saab aastatuhat läbi. 2001. aastal tähistab 800. juubel Riia linn. Kes oskaks öelda, milliseks kujuneb 2048. aasta Tallinnas?

Urmas Oolup

II EESTI-SOOME ARHIIVISEMINAR

II Eesti-Soome arhiiviseminar toimus 27.-28. augustil 1998 Tallinnas, korraldajateks Eesti Arhivaaride Ühing ja Soome Arhiiviühing (Arkistoyhdistys).*

Esimene Eesti-Soome arhiiviseminar peeti Helsingis 1990. aasta novembris.¹ Kuna Eesti oli sel ajal veel N Liidu poolt annekteeritud, toimus arhiivialane suhtlemine põhiliselt just ühingute tasandil. Esimesel seminaril peeti kahe maa arhiive ja arhiivindust tutvustavaid üldisemat laadi ettekandeid, kuna seni vastastikused teadmised üksteise arhiivindusest praktiliselt puudusid. Pärast Eesti taasiseseisvumist suhted Eesti ja Soome arhiivide ja arhivaaride vahel avardusid juba igal tasandil. On korraldatud rohkesti kahepoolseid ja ka Põhja- ning Baltimaid haaravaid ühisüritusi. Eestil ongi viimastel aastatel kõige tihedamad igapäevased arhiivialased suhted kujunenud Soome ja Rootsiga. Nüüd otsustasid arhiiviühingute juhatused taas ühisseminari korraldada, sedakorda juba rohkem sügavuti üksikküsimustesse tungides. Eesti Haldusjuhtide Instituudis toimunud seminari töökeelteks olid eesti ja soome, millele tehti sünkroontõlge. Suurt huvi ühisseminari vastu näitas osavõtjate arv – kaugelt üle saja (esimesest seminarist 1990. aastal võttis osa 28 soome ja 17 eesti arhivaari ning töökeeleks oli soome keel).

Seminari avas riigisekretär **Uno Veering**, kes rõhutas arhiivide õigusliku arengu tähtsust seoses arhiiviseaduse vastuvõtmisega Eestis ja lootis, et 1999. aasta eelarve võimaldab lõpuks teostada murrangu Eesti arhiivide arengus tervikuna. Lõpetuseks soovis ta seminarile edu töös, hinnates kõrgelt Eesti-Soome arhiivialaseid suhteid.

Eesti Arhivaaride Ühingu esimees **Kalju Idvand** tõi esile kaks äärmuslikku hinnangut Eesti Arhivaaride Ühingu tegevusele: ühed arvavad, et ühing tegutseb täiesti normaalse aktiivsusega, ja teised, et ühing on välja surnud. Loodetavasti aitab toimunud seminar kallutada vaekaussi rohkem esimese arvamuse kasuks.

Jaak Rand (Eesti Riigikantselei arhiivide osakonna juhataja) tutvustas lähemalt käesoleva aasta alguses vastu võetud Eesti arhiiviseadust. Eesti arhiivialane seadusandlus on kujunenud ebatavalist rada pidi – kõigepealt on tekkinud üksikuid arhiivinduslikke küsimusi käsitlevaid eriseadusi ja alles seejärel arhiiviseadus. Varem on Eestis toimunud 1935. aastal vastu võetud arhiiviseadus ja seejärel nõukogudeaegsed õigusaktid – sel ajal arhiiviseaduseni ei jõutudki. Praeguse arhiiviseaduse tegelikuks rakendamiseks on vajalikud teised madalama astme õigusaktid, mida alles välja töötatakse.

Raimo Pohjola (Soome Rahvusarhiivi nõunik) rääkis Soome arhiivialase seadusandluse üldpõhimõtetest. Soomes võeti esimene arhiiviseadus vastu 1939. aastal ja selles oli põhirõhk dokumentide säilitamisel. 1981. aasta arhiiviseaduse eesmärgiks oli arhiivinduse üleriigiline korraldamine. Praegu kehtiv seadus on vastu võetud 1994. aastal ja seal on arvestatud kaasaegset infotehnoloogiat, tähelepanu osutatakse arhiivialasele koolitusele ja nõustamisele. Arhiiviasutuste õigused on seaduses senisest selgemalt fikseeritud. Ettekandja pidas oluliseks, et Soome arhiiviseadus ei püüagi kõiki üksikasju reguleerida, vaid seaduse kasutajale jäetakse võimalus ka oma peaga mõtlemiseks. Soome Riigiarhiivi (Valtionarkisto) nime muutmisega Rahvusarhiiviks (Kansallisarkisto) tahetakse rõhutada arhiivi tegevust mitte riigi, vaid kogu rahvuse huvides.

Omapoolsed kommentaarid lisas **Pirkko Taskinen** Soome Riigikantseleist. Viimase arhiiviseadusega püütakse arhiivipoolset järelevalvet vähendada ja jäetakse arhiivimoodustajale rohkem võimalusi ise otsustada, samas on aga konkreetne vastutus hajunud.